

“מקאמה”, כלומר סיפור בפרוזה מחורזת שמשולבים בו שירים שקולים, הוא המוקד העיקרי של חוברת זו. שלושת המאמרים בנושא זה מבוססים על כינוס שהתקיים באוניברסיטת בן-גוריון ביוני 1998. יתר המאמרים עוסקים במגוון נושאים מתחומי ההיסטוריה, ההגות והספר, בעיקר של המאה העשרים.

■ הרמב"ם והמליצה העברית הם צירוף מפתיע, שכן “הנשר הגדול” ידוע ברבים כמי שהתנגד לפייטנות. בא יוסף יהלום ללמדנו כי הרמב"ם, כליד התרבות האנדלוסית, העריך את יכולתם המליצית של המשוררים. מאיגרות הרמב"ם ומן השירים הבאים בפתיחה ובחתימה לחיבוריו ניכר כושרו כמשורר. יחסו האוהד של הרמב"ם לשירה משתמע גם מחיבתו ליוסף בן שמעון, תלמיד שהגיש לו סיפור אהבים אלגורי בשם “מקאמת טוביה”.

פרופסור יהלום מלמד בחוג לספרות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ יהודית דישון מנתחת את השיטות שבהן ערך יוסף בן תנחום הירושלמי את הצימודים (מלים השוות בצלילן אך השונות במובן) ב”מחברת הצימודים” שלו. מחברת זו נכתבה כנראה במצרים בראשית המאה הי"ד, והיא שמורה בקובץ שיריו, הגנוז בכתב יד. המאמר מתמקד בארבע דרכים: א – צימוד בסוף כל בית, ב – בראש כל בית ובסופו, ג – בסוף כל דלת וסוגר, ד – שילוב שלוש הדרכים יחדיו. פרופסור דישון מלמדת במחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת ברא"ל.

■ עמנואל הרומי כתב בהקדמה למחברותיו כי ספרו הוא לקט מזדמן של יצירותיו. למרות זאת, דוד שמחה סגל סבור כי המחברות רצופות קשרים לשוניים ורעיוניים הסמויים מן העין. קשרים אלו נועדו לשעשע את הקורא ולקפל בתוכם מסרים תבויים. המאמר שלפנינו מתמקד במחברת כ"ג, ובו שוקד סגל לחשוף זיקות בין החטיבות השונות של המחברת ולפענח את משמעותן הנסתרת.

ד"ר סגל ערך את הכינוס שביסוד חטיבת המאמרים בנושא המקאמה. הוא מלמד במחלקה לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

■ במערב אפריקה הצרפתית בשנים 1940-1943 שלט המשטר הקולוניאלי של וישי. אזור זה היה רחוק מאוד מאירופה, לא היתה בו נוכחות גרמנית כלל, וישבו בו רק כמאה יהודים. רות גיינאו פורשת בפנינו תמונה זו, ולצידה נתונים על ביצוע קפדני של חוקי הגזע נגד היהודים. לדבריה, התנהגותו הקנאית של המשטר ממחישה את האוטונומיה שלו במדיניותו האנטישמית.

ד"ר גיינאו מלמדת בחוג להיסטוריה של אפריקה באוניברסיטה העברית בירושלים.

■ בשנים 1878-1933 התלבטו יהודי קירקלרלי שבترקיה בשאלת נאמנותם הפוליטית. האימפריה העות'מאנית, שהיתה חביבה עליהם, גססה ולבסוף התפרקה ועל חורבותיה קמו מדינות רבות, ביניהן תורכיה ויוון. יהודי המקום ניצבו בתווך בין הלאומנות התורכית

והיוונית, וזאת בתקופה של מלחמות בלתי־פוסקות באזור זה. ארול הקר מראה כיצד הלחצים הפוליטיים באו לידי ביטוי בניהול של מערכת החינוך היהודית, בפרט בבית הספר של כ"ח, בו התחרו זו עם זו התרבות הצרפתית, התורכית והעברית. מאז פרישתו לגימלאות עוסק המחבר בחקר קהילת קירקלרלי, עיר המוצא של משפחתו.

■ עשרות מצבות שנתגלו במזרח קווקז משמשות בסיס בידי אריאל ונועה ישי לשיחזור ההיסטוריה של היהודים בארץ זו. העיון בהן מגלה כי משלהי המאה הי"ז ובמשך כמאה שנה ישבו יהודים בכפר אבאסובו, המשקיף על הים הכספי. בסוף המאה הי"ח חרב היישוב היהודי והעיר דרבנד נעשתה מרכז של הנוכחות היהודית באזור. המחברים מתארים את המצבות ומפרסמים מתוכן רשימת שמות וארבעים כתובות. המחברים, עולים ממזרח קווקז, עוסקים בחקר יהודי ארץ זו.

■ הרב חיים דוד הלוי (1924–1998) היה במשך עשרות שנים הרב הספרדי של תל־אביב־יפו ופירסם שו"ת וספרי הגות. משה פאלוך מתמקד בנועות, ברגישות וביצירתיות שגילה הרב בשעה שפסק הלכה בעניינים הקשורים בתמורות הזמן. בהמשך מסביר המחבר כי הרב האמין שטעמי המצוות מקורם בתורת הקבלה. מכך נגזר כי הפוסק מחויב לאמת האנושית בלבד ואינו אמור לתור אחר "הנסתרות". המחבר, סטודנט למשפטים ותלמיד ישיבה, חוקר את ספרות ההלכה.

■ הביבליוגרפיה משקפת, בדרך כלל, את מצב המחקר, ובכוחה לעודד את צמיחתו ומקצועיותו. זו כוונתו של שמואל רפאל בסקירתו של קטלוגים וביבליוגרפיות של דפוס לאדינו, מן המאה הי"ט ועד ימינו. רפאל ממיין את החומר לפי תחומים, כגון ביבליוגרפיות המאורגנות לפי מקומות הדפסה ומדפיסים, אלה המתייחסות לספרייה מסוימת או ליוצר מסוים, וכיוצא באלה.

ד"ר רפאל מלמד במחלקה לספרות עם ישראל באוניברסיטת בראילן ועומד שם בראש החוג המשולב למדעי היהדות.

■ חוברת זו חונכת את מדור "פנינים", בו יתפרסמו זוטות או תגובות. הפעם, בעקבות מאמרו של אלברט קגנוביץ' בחוברת 79, מוסיף בנימין בך־דוד מידע על תומכיו של רבי שלמה טאגיר ומתנגדיו בקהילת קוקנד. המחבר, שהשתתף אף הוא בחוברת 79, עוסק בחקר יהודי בוכארה.

עיונים וביקורת

תהליך ההתבגרות בספרות הגאונים / ירחמיאל ברודי על ספר הבגרות לרב שמואל בן חפני גאון וספר השנים לרב יהודה הכהן ראש הסדר, מהדורת תרצה מיטשם. נוצרים חדשים וקהילה באמסטרדם בראשית העת החדשה / רינה לוין מלמד על ספרה של מרים בודיאן.